

ЛІТЕРАТУРА

1. Ефективність навчання студентів : посібник / [за заг. ред. В. І. Євдокимова]. – Х. : ХНПУ, 2004. – 220 с.
2. Клокар Н. І. Андрагогічна модель підвищення кваліфікації педагогів на засадах диференційованого підходу [Електронне наукове фахове видання]. / Н.І. Клокар // Народна освіта. – 2007. – Вип. 1. – Режим доступу: <http://www.narodnaosvita.Kiev.ua>.
3. Ковальова С. В. Сутність, структура та специфіка творчої активності вчителів музики [Електронне наукове фахове видання]. / С.В. Ковальова // Народна освіта. – 2008. – Вип. 1(4) – Режим доступу: <http://www.narodnaosvita.Kiev.ua>.
4. Лодатко Є. О. Моделювання рівнів інтерпретації дидактичної системи [Електронне наукове фахове видання]. / Є.О. Лодатко // Народна освіта. – 2008. – Вип. 3(6). – Режим освіти: <http://www.narodnaosvita.Kiev.ua>.
5. Ростовський О. Я. Методика викладення музики у початковій школі. / Ростовський О.Я. – Тернопіль : Навчальна книга – Богдан, 2001. – 215 с.
6. Тюрин Н. И. Введение в метрологию. – М. : Издательство стандартов, 1973. – 242 с.

УДК 316.647.5:001+37.032

О.В. Знобей

Сумський державний
педагогічний університет

СУТНІСТЬ ТОЛЕРАНТНОСТІ В КОНТЕКСТІ СУЧАСНИХ ПРОБЛЕМ НАУКОВОГО ЗНАННЯ

У статті здійснюється аналіз толерантності як комплексної особистісної якості, що підлягає цілеспрямованому формуванню в навчально-виховному процесі освітніх закладів і самовихованні.

В статье совершается анализ толерантности как комплексного личностного качества, которое подлежит целеустремленному формированию в учебно-воспитательном процессе образовательных заведений и самовоспитании.

In the article the analysis of tolerance is offered as complex personality quality which is subject the purposeful forming in an educational-educate process of educational establishments and self-education.

Постановка проблеми. На сучасному етапі розвитку нашої держави і на планеті вцілому спостерігається загострення різноманітних за змістом і масштабом геополітичних, міжнаціональних, етнічних, екологічних і релігійно-моральних суперечностей. Про це відкрито говорять державні діячі, політики, соціологи, представники різних сфер життя і діяльності: економіки, бізнесу, освіти, мистецтва, науки та культури. Суперечності проявляються у загальнопланетарному і міждержавному масштабах, а також на рівні інтересів різних груп людей з полярними поглядами, переконаннями, віруваннями. Тому

постає необхідність у глибокому осмисленні шляхів досягнення злагоди та прийняти систему цінностей, в основі якої лежать такі поняття, як консенсус, компроміс, толерантність, ненасилля, співчуття, розуміння, емпатія тощо.

З огляду на зазначене, особливо важливим та актуальним завданням світового співтовариства та громадськості є формування у громадян толерантності та виховання та виховання молоді в її дусі.

Аналіз актуальних досліджень. Для вирішення цього завдання було докладено зусиль низкою міжнародних організацій. Зокрема, Генеральна Асамблея ООН проголосила 1995 рік Міжнародним роком, присвяченим терпимості. Провідною організацією з проведення Року стала Організація Об'єднаних Націй з питань освіти, науки та культури (ЮНЕСКО). У межах цього Року міжнародне співтовариство почало кампанію з мобілізації суспільної думки щодо забезпечення довгострокового впливу у всіх сферах, пов'язаних з освітою з питань толерантності. Серед важливих заходів цієї кампанії було проголошення 16 листопада міжнародним днем толерантності, а також прийняття 28-ю сесією генеральної конференції ЮНЕСКО 16 листопада 1995 року декларації принципів толерантності [1].

Ця Декларація визначає толерантність як “повагу, сприйняття та розуміння багатого розмаїття культур нашого світу, форм самовираження та самовиявлення людської особистості”, “обов'язок сприяти утвердженню прав людини, плюралізму, демократії та правопорядку”. Виховання в дусі толерантності Декларація визначає невідкладним завданням, яке повинне розвивати в молоді здібності до незалежного мислення, критичної оцінки та формувати високі моральні критерії [1, 8].

Отже, рух до толерантності в педагогіці є незаперечним фактом сучасної епохи.

Необхідність розв'язання у вищих навчальних закладах проблеми виховання особистості педагога, толерантного за своїм світосприйняттям, ставленням до дійсності, відповідає вимогам Закону України “Про освіту”, Державної національної програми “Освіта. Україна XXI століття”, Концепції національного виховання, Національної доктрини розвитку освіти, а також проекту Концепції громадянського виховання особистості.

Сучасний науковий обіг характеризується наявністю низки розробок щодо визначення сутності та шляхів формування толерантності.

Є.В. Магамедова [4] розглядає толерантність з очки зору виховання

культури міжнаціонального спілкування та виховання міжнаціональної терпимості. У її праці спостерігається політичний нахил до аналізу етнічної толерантності в контексті завдань виховання національної самосвідомості.

Дослідник В.А. Тішков [9] зробив спробу проаналізувати проблему толерантності як політичного та соціального феномена та вперше порушив питання щодо педагогіки толерантності.

Учені А.Г. Асмолов, В.В. Глєбкін, Г.У. Солдатова, Л.А. Шайгерова, О.Д. Шарова [6] запропонували низку методичних розробок, спрямованих на формування установок толерантної свідомості в учнів середньої школи.

Наукові дослідження І.Д. Бежа, В.О. Білоусової, А.А. Бодальова, Є.В. Бондаревської, В.К. Гавриловця, С.У. Гончаренка, Т.О. Грабовської, М.Б. Євтуха І.Я. Жирської та інших розкривають основні положення та значення виховання особистісних цінностей, а також обґрунтовують нові продуктивні підходи та педагогічні технології до здійснення гуманістичного виховання в сучасній соціально-педагогічній ситуації.

Отже, аналіз наукової літератури свідчить про відсутність комплексного підходу до вивчення теоретичних та практичних аспектів формування толерантності.

Мета статті – проаналізувати толерантність як комплексну якість особистості, що підлягає цілеспрямованому формуванню в навчально-виховному процесі освітніх закладів і самовихованні.

Виклад основного матеріалу. Феномен “толерантність” через її інтегральний характер є предметом вивчення різних наук: філософії, психології, етики, соціології, політології, медицини. Кожна з цих наук має певні теоретичні та практичні напрацювання – визначення толерантності, її характеристики тощо.

Оскільки основним поняттям нашого дослідження є “толерантність”, то ми розглянули семантику цього слова. Слово “толерантність” походить від латинського “tolerantia”, яке має три значення: “стійкість, витривалість”; “терпимість”; “допуск, допустиме відхилення”.

Психологічний словник визначає цей термін як “відсутність чи послаблення реагування на будь-який несприятливий фактор у результаті зниження чутливості до його впливу” . [7, 401]

Більшість сучасних словників трактує поняття “толерантність” як “терпимість” та “поблажливість”, а це, на думку деяких учених, зокрема В.Новічкова [10], є дещо звуженим значенням поняття та насичене відтінком

примушування, нерівноправності стосунків між суб'єктами взаємодії.

На наш погляд, з усієї різноманітності трактувань найбільш повним є визначення терпимості (уважаємо “терпимість” синонімом “толерантності”), запропоноване у словнику з етики за редакцією А. Гусейнова та І. Кона [8, 351]: “Терпимість – моральна якість, яка характеризує ставлення до інтересів, переконань, вірувань, звичок і поведінки інших людей. Виражається у прагненні досягти взаємного розуміння та узгодження різнорідних інтересів і точок зору без застосування тиску, переважно методами пояснення та переконання...”. Це визначення вказує на моральну основу особистісної якості, хоча і не є кінцевим, тому що в ньому йдеться про ставлення до думок, поглядів, а не до самих людей.

Доповнимо наше уявлення про толерантність аспектом, який пропонує Філософський енциклопедичний словник [11, 495]: “Толерантність необхідна у ставленні до особливостей різних народів, націй і релігій. Вона є ознакою впевненості в собі, усвідомлення надійності своїх позицій, ознакою відкритої для всіх ідейної течії, яка не боїться порівняння з іншими точками зору й не уникає духовної конкуренції” .

Ми погоджуємося з думкою В.О. Лекторського [3, 49], який вважає, що ідея толерантності є досить складною, оскільки виходить із певних передумов і викликає деякі наслідки. Автор аналізує чотири можливі способи розуміння толерантності:

1. Толерантність як байдужість. Терпимість у цьому випадку обґрунтовується тим, що розбіжності в поглядах, які не стосуються питань істини та основних моральних, правових, політичних норм, індиферентні до основних цінностей і не перешкоджають нормальному співжиттю.

2. Толерантність як неможливість взаєморозуміння. У цьому випадку толерантність є повагою до іншого, якого я, разом з тим, не можу зрозуміти і з якимне можу взаємодіяти.

3. Толерантність як потурання, милість. У багатоманітності культурних, ціннісних та інтелектуальних систем існує привілейована система відліку. Я дотримуюся певної системи поглядів, норм, цінностей і вважаю її такою, що переважає інші системи. Норми та традиції, які не узгоджуються з моїми, поступаються моїм (на мою думку). Я можу піддати їх критиці, але я не можу силою нав'язати свої переконання іншим людям або цінності моєї культури іншим культурам. Я не повинен терпіти погляди, хибність яких я розумію й можу довести. У цьому випадку толерантність є потуранням слабкості інших, що

поєднується з певним презирством до них.

4. Терпимість як розширення власного досвіду та критичний діалог. Згідно з цим розумінням не тільки існує змагання різних культур і ціннісних систем, але кожна культура або пізнавальна система насправді намагається врахувати досвід іншої, розширюючи тим самим горизонти власного досвіду.

Отже, толерантність розуміється як певна комбінація ставлення до об'єкта (несхвалення, осуд) і дії стосовно нього (допущення, прийняття). Цю точку зору поділяє й П. Кінг [12, 184], який розглядає шість можливих варіантів ставлення одного суб'єкта до іншого, його поведінки, переконань: несхвалення в поєднанні з прийняттям (толерантність); несхвалення в поєднанні з неприйняттям (інтолерантність); індиферентність у поєднанні з прийняттям (позитивна доцільність); індиферентність у поєднанні з неприйняттям (негативна доцільність); схвалення в поєднанні з прийняттям (фаворитизм); схвалення в поєднанні з неприйняттям (жертва).

Як бачимо, на відміну від В.О. Лекторського, П. Кінг не вважає байдужість різновидом толерантності. Таким чином, на думку П. Кінга, бути толерантним означає “терпіти, зносити, миритися з людиною, діяльністю, ідеєю, організацією, яку в дійсності не схвалюєш”.

Вихідним поняттям для розкриття сутності терпимості є терпіння, в основі якого лежить така вольова якість, як витримка. Дослідники В.Г. Маралов та В.А. Сітаров [5, 146] запропонували таку схему формування та розвитку терпимості:

1-й рівень	Терпіння (витримка) Терпеливість	Нетерпіння (невитриманість) Нетерпеливість
2-й рівень	Покірність Смиренність Терпимість	Протест Самовозвеличення, гординя Нетерпимість

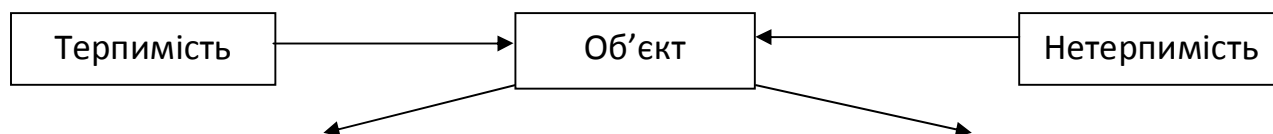
На першому рівні розвивається або терпіння, або нетерпіння, в основі яких лежать витримка-невитриманість, що, стаючи поступово якостями особистості, переростають або в терпеливість, або в нетерпеливість. На другому рівні терпеливість може стати основою покірності, а потім смиренності. Автори мають на увазі покірність і смиренність не мазохистського типу, а як розуміння марності самовозвеличення, гордині, особливо якщо вони нічим не підкріплені. Нетерпеливість може призводити до неусвідомленого або усвідомленого протесту, що підвищує рівень дезадаптації особистості. Пізніше це призводить до формування нетерпимості. Навпаки, смиренність за сприятливих умов може

набути форми терпимості, що є активною формою взаємодії людей, пов'язана з пошуком та узгодженням думок, позицій і тощо, орієнтована не на пошук не того, що роз'єднує, а того, що об'єднує.

Є.Ю. Клепцова [2, 43] вважає, що змістові сторони терпимості та нетерпимості розкриваються через ставлення до об'єкта (див. схему 1).

Схема 1

Змістові сторони терпимості та нетерпимості

1. Об'єкт сприймається як "інше"	1. Об'єкт сприймається як "чуже"
2. Інтерес до об'єкта, намагання його зрозуміти	2. Відсутність інтересу до об'єкта, обмеження стереотипами
3. Диференціація ставлення до об'єкта: дещо приймається, дещо ні (розуміння, емоційна стійкість)	3. Вороже ставлення до об'єкта (підозра, недовіра, ненависть)
4. Намагання позитивно взаємодіяти, переконати та бути переконаним, прийняття існуючого	4. Уникання об'єкта; вияв ворожого ставлення; агресивність дій; намагання підкорити або придушити

Для успішного формування толерантних установок на рівні особистості дуже важливо знати, в чому полягають основні відмінності між толерантною та інтолерантною особистостями. Психологи вважають, що інтолерантна особистість характеризується уявленням про власну винятковість, намаганням переносити відповідальність на оточення, високою тривожністю, потребою порядку, бажанням влади [10].

Толерантна особистість – це людина, що добре знає себе та визнає інших. Прояви співчуття, жалю – важлива цінність толерантного суспільства та риса толерантної людини.

Нетерпимість призводить до панування та знищення, відмовляє у праві на існування тому, хто дотримується інакших поглядів, визнає перевагу придушення, а не переконання. Результати нетерпимості можуть проявлятися у широкому діапазоні: від звичайної нечемності, зневажливого ставлення до інших або роздратування до етнічних дискримінацій та геноциду, навмисного знищення людей.

Необхідно розуміти наслідки нетерпимості для суспільства та вміти оцінити її вияви як порушення прав людини.

Виявами нетерпимості є: ображення, насмішка, зневажання; ігнорування (відмова в спілкуванні, у визнанні); негативні стереотипи, упередження (створення узагальненої думки про людину на основі негативних характеристик); пошук ворога (перенесення відповідальності за нещастя, неблагополуччя та соціальні проблеми на ту чи іншу людину); переслідування, залякування, погрози; дискримінація за ознакою статі, сексуальної орієнтації та інших відмінностей (позбавлення соціальних благ, заперечення прав людини, ізоляція в суспільстві).

Висновки. Отже, толерантність – це комплексна особистісна якість, що підлягає цілеспрямованому формуванню в навчально-виховному процесі й самовихованні та поєднує.

- 1) високий рівень знань, умінь і навичок шанобливого ставлення до “Іншого” під час міжособистісної взаємодії та спілкування;
- 2) володіння моральними принципами та прийомами спілкування;
- 3) здатність до цілісного сприйняття “Іншого” з розумінням специфічних характеристик як проявів його індивідуальності та неповторності;
- 4) емоційно-вольову готовність до критичного діалогу з “Іншим”;
- 5) здатність до компромісу та готовність частково поступитися власними інтересами для подолання та попередження конфлікту;
- 6) здатність критично ставитися до себе як до “Іншого” для подальшого особистісного самовдосконалення.

Можна стверджувати, що таке різнобічне явище як толерантність характеризується комплексністю, складністю та суперечностями. Воно нерозривно пов’язане із соціальною сутністю людини та діє в межах певної культури. Толерантність одночасно існує у відносинах Я і Ти, є загальнолюдською цінністю, психологічною основою спілкування, моральним принципом міжособистісної взаємодії, засобом досягнення спільності з “Іншим” у вигляді психологічної діалогічної установки на досягнення цієї спільності.

Визначальна роль толерантності у налагоджені продуктивних стосунків у полікультурному світі ставить завдання пошуку ефективних шляхів доцільного формування цієї якості в умовах функціонування сучасної системи освіти.

ЛІТЕРАТУРА

1. Декларація принципів толерантності, схвалена Генральною конференцією ЮНЕСКО на її 28-й сесії в Парижі 16 листопада 1995 року. – 14 с.
2. Клепцова Е. Ю. Психологическая структура терпимого отношения личности /

Е.Ю. Клепцова // Психология ненасильственного взаимодействия. – Череповец, 1999. – С. 40 – 46.

3. Лекторский В. А. О толерантности, плюрализме и критицизме / В.А. Лекторский // Вопросы философии. – 19976 – № 11. – С. 46 – 54.

4. Магомедова Е. В. Толерантность как принцип культуры : дисс. ... канд. филос. Наук : 24.00.01. / Магомедов Е.В.– Ростов-на-Дону, 2000. – 133 с.

5. Маралов В. Г. Педагогика ненасилия – гуманизм в действии : материалы педагогического проекта “Гуманизация исторического образования и его роль в воспитании в духе мира”// Центр педагогики мира/ В.А. Ситаров, В.Г. Маралов – М., 1993. – С. 140 – 158.

6. На пути к толерантному сознанию / [отв. ред. А. Г. Асмолов. – М. : Смысл, 2000. – 255 с.

7. Психология : словарь / [под общ. ред. А. В. Петровского, М.Г. Ярошевского]. – [2-е изд., испр. и доп.] – М. : Политиздат, 1990. – 494 с.

8. Словарь по этике / [под ред. А. А. Гусейнова, И. С. Кона]. – [6-е изд.] – М. : Политиздат, 1989. – 447 с.

9. Тишков В. А. Очерки истории и политики этничности в России. – М., 1997. – 360 с.

10. Толерантность как социально-образовательная ценность в поликультурной инновационной среде московского образования:// Инновационное движение в российском школьном образовании / [под ред. Э. Днепрова, А. Каспржака, А. Пинского]. – М. : Парсифаль, 1997. – 416 с.

11. Философский энциклопедический словарь. М., 1997. – 576 с.

12. King P. The problem of tolerance // Government & Opposition. London : School of economics & political science, 1971. 6, №2. – Pp. 172 – 207.

УДК 371

Г.В. Ігнатенко

Глухівський державний
педагогічний університет

ПЕДАГОГІЧНА МАЙСТЕРНІСТЬ (ЗА ТВОРОМ А.С. МАКАРЕНКА «ПЕДАГОГІЧНА ПОЕМА»)

У статті на основі аналізу “Педагогічної поеми” викладено основні погляди А.С. Макаренка на педагогічну майстерність. Висновки співставляються з описом подій художнього твору. Подані результати анкетного опитування серед студентів педагогічного університету. Акцентується увага на значенні для педагогічної сучасності досвіду А. С. Макаренка.

In the article based on analysis of the “Pedagogical poem”, the looks of A.S. Makarenko are expounded to pedagogical trade. Conclusions are correlated with description of events in artistic work. The results of the quiz among the students of pedagogical university are demonetrated. Attention is accented on a value of experience A. S. Makarenko for pedagogical contemporaneity.

Усвідомлюючи педагогіку як науку, практику, мистецтво, щоразу постає питання фахової підготовки вчителя, вихователя. Адже можна стверджувати, що вчитель відіграє провідну роль у навчальному процесі. Яким же має бути вчитель сьогодення, у чому суть його педагогічної майстерності? Це питання, до